

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

Природничо-географічний факультет

Кафедра загальної та регіональної географії

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
Декан природничо-географічного
факультету _____ Л.П. Міронець
«31» _____ серпня _____ 2023 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ГЕОГРАФІЇ
(СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНА)**

Спеціальність 106 Географія

факультет природничо-географічний

Погоджено науково-методичною
комісією
природничо-географічного
факультету
« 31 » _____ серпня _____ 2023 р.
Голова _____
(Міронець Л.П., к.пед.н, доцент)

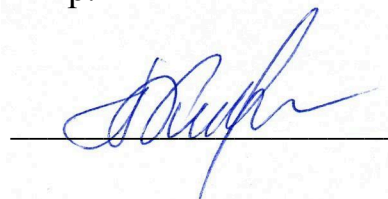
Робоча програма навчальної практики з географії для студентів 3 курсу за спеціальністю : 014 Середня освіта (Географія). 2023. 19 с.

Розробники: Корнус О.Г., Король О.М.

Робоча програма схвалена на засіданні кафедри загальної та регіональної географії

Протокол № 1 від 30 серпня 2023 р.

Завідувач кафедри загальної та регіональної географії

О.Г. Корнус

© Корнус О.Г., Король О.М., 2023

© СумДПУ, 2023

I. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ГЕОГРАФІЇ (суспільно-географічної)

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, ступінь	Загальна кількість годин
Кількість кредитів – 4,5	Галузь знань <u>10 Природничі науки</u>	135
	Спеціальність <u>106 Географія</u>	
	Ступінь <u>Бакалавр</u>	

II. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАКТИКИ З ГЕОГРАФІЇ (суспільно-географічної)

Навчальна практика з географії на третьому курсі закріплює теоретичні знання, отримані під час вивчення навчальних дисциплін «Регіональна економічна і соціальна географія», «Рекреаційна географія», «Фізична географія України», «Екскурсознавство з основами музеєзнавства» тощо. Під час навчальної практики студенти не тільки розширюють і закріплюють знання, отримані протягом теоретичного навчання, але й оволодівають новими методами пізнання природних та соціально-економічних процесів, знайомляться з проблемами раціонального природокористування в регіональному розрізі.

Суспільно-географічна практика готує майбутнього фахівця до проведення самостійних географічних досліджень, формування та систематичного використання пошуково-дослідницьких навичок в науковій та практичній діяльності. Вивчаючи територіально-виробничі і територіально-рекреаційні комплекси, студенти-географи ознайомлюються з досвідом складних взаємовідносин природи і суспільства. Це безперечно приводить до самопізнання і самовизначення, а в кінцевому підсумку – до морального становлення особистості, її громадянської зрілості. Також студенти навчаються грамотному і охайному веденню документів і звітних матеріалів. Форма опису подорожей є початковою формою для географічних, етнографічних та багатьох інших наук. Розповідь у вигляді опису подорожей має чимало переваг. Те, що бачив своїми очима, безумовно, можна змалювати яскравіше та цікавіше. До того ж, в такому описі пов'язуються в єдине ціле і економіка, і природа, і населення, що не тільки не знижує зацікавлення читача (слухача), а навпаки, об'єктивно його підвищує. Недаремно опис

подорожей залишається і сьогодні одним з найулюбленіших видів науково-популярної літератури.

Мета практики – закріпити теоретичні знання, отримані студентами під час теоретичного навчання, набути та вдосконалити практичні навички та уміння за вказаними навчальними дисциплінами, оволодіти прийомами комплексного географічного вивчення особливостей просторового поєднання соціально-економічних і природних територіальних систем та провідними методами проведення різних видів екскурсійної діяльності.

Завдання польової практики:

- закріпити теоретичні знання, отримані студентами під час лекцій, лабораторних і практичних занять з нормативних географічних дисциплін;
- навчитися користуватися спеціальними приладами і туристичним спорядженням та вміти правильно застосовувати їх при різних видах географічних досліджень;
- оволодіти технікою опису територіально-рекреаційних і виробничих комплексів, отримати навички складання маршрутних картосхем;
- закріпити вміння самостійно вести візуальні спостереження, виконувати польові вимірювання, вести записи у польовому журналі;
- сформувати навички камеральної обробки емпіричних результатів;
- закріпити навички складання, оформлення і захисту звітів з польових експедиційних досліджень.

Під час проходження практики студент повинен оволодіти навичками науково-дослідницької діяльності та **вміти**:

- використовувати професійно-профільовані знання й практичні навички з регіональної географії та екскурсознавства з основами музеєзнавства для дослідження природних і соціально-економічних явищ і процесів та презентації унікальних туристично-рекреаційних об'єктів як природного, так і культурно-історичного генезису;
- використовувати професійно-профільовані знання й практичні навички для вирішення практичних завдань в галузі географії та організації екскурсій.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні оволодіти наступними **програмними компетентностями**:

ЗК 1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК 5. Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.

ЗК 6. Здатність до проведення досліджень на відповідному рівні.

ЗК 7. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 8. Навички міжособистісної взаємодії.

ЗК 9. Здатність працювати автономно.

ЗК 10. Навички здійснення безпечної діяльності.

СК 3. Здатність здійснювати збір, реєстрацію і аналіз даних за допомогою відповідних методів і технологічних та програмних засобів у польових і лабораторних умовах.

СК 4. Здатність застосовувати кількісні методи при дослідженні сфер ландшафтної оболонки.

СК 6. Здатність інтегрувати польові та лабораторні спостереження з теорією у послідовності: від спостереження до розпізнавання, синтезу і моделювання.

СК 8. Самостійно досліджувати природні матеріали та статистичні дані (у відповідності до спеціалізації) в польових і лабораторних умовах, описувати, аналізувати, документувати і презентувати результати.

СК 9. Здатність до планування, організації та проведення досліджень і підготовки звітності.

СК 11. Здатність працювати в колективах виконавців, у тому числі в міждисциплінарних проектах.

Методи навчання: абстрактно-дедуктивний, конкретно-індуктивний, частково-пошуковий, дослідницький; практичні методи навчання (розрахунково-графічні роботи).

Передумови для проведення навчальної практики з географії (суспільно-географічної)

Перед проходженням суспільно-географічної практики студенти мають оволодіти знаннями з «Регіональної економічної і соціальної географії», «Екскурсознавства з основами музеєзнавства», «Фізичної географії України» та навчальних практик попередніх курсів (топографо-географічної та фізико-географічної). Проходження практики передбачає дотримання положень Кодексу академічної доброчесності СумДПУ імені А.С. Макаренка.

Результати навчання за дисципліною

	Програмні результати навчання	Очікувані результати навчання
ПРН 1.	Знати, розуміти і вміти використовувати на практиці базові поняття з теорії географії, а також світоглядних наук.	Знати та вміти використовувати на практиці теоретичні знання з регіональної економічної і соціальної географії, фізичної географії України та екскурсознавства з основами музеєзнавства. Знати наукові географічні методи досліджень, їх систематику та використання під час спостереження та дослідження природних та суспільно-географічних явищ і процесів.
ПРН 2.	Знати і розуміти основні види географічної діяльності, їх поділ.	Розуміти та виявляти внутрішньогалузеві та міжгалузеві виробничі зв'язки соціальної та виробничої сфери. Давати комплексну географічну характеристику різноманітним регіонам. Характеризувати регіональні територіально-рекреаційні комплекси України.
ПРН 3.	Пояснювати особливості організації географічного простору.	Знати та пояснювати особливості прояву процесів суспільно-природної взаємодії у досліджуваному районі. Аналізувати вплив суспільно-географічних процесів на формування господарської спеціалізації певних територій.

ПРН 4.	Аналізувати географічний потенціал території.	Вміти аналізувати екскурсійні об'єкти на певній території, основні фонди музеїв тощо для відбору при плануванні майбутньої екскурсії. Знати найвідоміші музеї України для використання у професійній діяльності. Аналізувати природні та соціально-економічні умови території дослідження. Пояснювати особливості розміщення населення та виробництва в конкретних умовах визначених територій.
ПРН 5.	Збирати, обробляти та аналізувати інформацію в області географічних наук.	Вміти збирати, обробляти та аналізувати різноманітну інформацію, отриману під час польових географічних спостережень. Обробляти статистичну інформацію і фондові джерела та коректно інтерпретувати отримані результати.
ПРН 13.	Застосовувати загальні здоров'язберігаючі технології в професійній діяльності.	Дотримуватися правил техніки безпеки під час проходження суспільно-географічної практики.
ПРН 15.	Використовувати наукові методи для аналізу природно-і суспільно-географічних об'єктів і систем, планувати, організувати і проводити стаціонарні та польові географічні спостереження індивідуально та колективно.	Вміти досліджувати природні і антропогенні процеси та їх вплив на природно-територіальні, територіально-рекреаційні та господарські комплекси. Вміти проводити стаціонарні та польові географічні спостереження за природними та соціально-економічними об'єктами, фіксувати їх просторово-часову еволюцію. Аналізувати суспільно-природну взаємодію та її наслідки на різних ієрархічних рівнях.

III. БАЗА ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИК

Базою проведення екскурсознавчої частини навчальної практики з географії є місто Суми та Сумська область. Друга частина практики здійснюється за маршрутами **(Подільсько-Карпатський, Азово-Чорноморський, Придніпровський)**¹, кожен з яких забезпечує потрібну кількість цікавих виробничих (енергетичних, гірничо-видобувних, промислових, сільськогосподарських, транспортних, рекреаційних), а також природних та культурологічних об'єктів. Такий вибір маршрутів дозволяє забезпечити реальну комплексність практики. Разом з тим студенти мають можливість певного вибору. Всі обрані полігони досліджень дозволяють повною мірою виконати навчальну програму.

IV. ОРГАНІЗАЦІЯ ПРАКТИКИ

Організацію та проведення навчальної практики з географії здійснюють викладачі кафедри – професори, доценти, старші викладачі. Керівники практики призначаються під час планування річного навантаження

¹ Приклад схеми маршруту додається.

викладачів кафедри. Заняття навчальної практики прирівнюються до змісту аудиторних лабораторних занять – лише в польових природних умовах або в музеях та інших екскурсійних об'єктах. Лабораторний принцип проведення польової навчальної практики ґрунтується на виключно дослідницькому характері польових занять. Зважаючи на особливості виїзного проведення практики, за умови чисельності групи 12 студентів і більше, для керівництва практикою призначається два викладачі. По завершенні практики її керівник приймає звіт про виконання усіх передбачених завдань і виставляє залік кожному студенту.

Розподіл часу. Основна змістовна частина суспільно-географічної практики проводиться у світлову частину доби, обсягом не менше 6 академічних годин. У цей обсяг часу включаються усі види роботи, у т.ч. переміщення до об'єкту практики, робота на об'єкті та інше.

Обов'язки керівника практики. Керівник практики від кафедри забезпечує її організацію і проведення відповідно до навчального плану, наскрізної і робочих програм практик. До обов'язків керівника практики належить:

- проведення інструктажу студентів з техніки безпеки;
- створення належних безпечних умови для життя студентів при проведенні польових робіт;
- науково та методично грамотна організація навчального процесу;
- завчасне визначення місця проведення чи планування маршруту практики та їх затвердження на засіданні кафедри;
- контроль навчального процесу та дисципліни в колективі студентів;
- консультування студентів при виконанні ними польових досліджень та спостережень і контролю самостійної роботи;
- прийняття у студентів звіту про проходження польової практики та своєчасне виставлення заліку;
- у разі сплати студентам і керівнику практики добових та роз'їзних витрат коштом університету, вчасно оформити супровідні документи та надати фінансовий звіт бухгалтерії університету.

Обов'язки студентів. До обов'язків студентів належать:

- відвідувати екскурсії, польові виходи та інші форми навчальної роботи, що передбачені програмою практики;
- виконувати усі передбачені програмою практики завдання;
- дотримуватись правил техніки безпеки;
- дотримуватись загальних організаційних вимог і дисципліни при проходженні практики;
- вести щоденник практики, створювати картосхеми маршрутів та інші види документації, визначені керівником практики, брати участь у підготовці і захисті звіту про її проходження.
- отримати залік за підсумками проходження навчальної практики.

Перелік документів з організації практики. Пакет необхідних документів для офіційної організації практики включає в себе наступні матеріали:

- наказ по університету (розпорядження по факультету) щодо відправлення студентів на навчальну практику; в наказі (розпорядженні) вказуються причини направлення студентів, призначається керівник, вказуються строки практики;
- маршрутний лист (у випадку виїзного проведення практики), де зазначаються конкретні пункти маршруту практики;
- документи про замовлення засобу пересування (автобус, поїзд);
- заявка на фінансові витрати та листи відрядження на керівника зі студентами (подаються до бухгалтерії; даний документ оформлюється лише за умов оплачуваної польової практики за кошти університету);
- фінансовий звіт (оформляється та подається до бухгалтерії лише за умови оплачуваної навчальної практики за кошти університету).

V. ЗМІСТ ПРАКТИКИ

Навчальна практика з географії (суспільно-географічна) проводиться з відривом від навчання протягом травня, червня у 6 семестрі та складається з 2-х розділів: екскурсознавчого і комплексного географічного. Кожен розділ складається із підготовчого, польового і камерального етапів.

Підготовчий етап включає ознайомлення з програмою практики, напрямками досліджень, маршрутами, правилами експлуатації приладів, методикою польових досліджень, вимогами до звіту. На цьому етапі відбувається повторення та закріплення теоретичної бази, необхідної для проходження польової практики, отримання обладнання, інструктаж з техніки безпеки.

Польовий етап включає безпосередню роботу на ділянках, об'єктах та маршрутах, проведення вимірювань, аналіз та створення картографічних матеріалів, проведення виробничих екскурсій та екскурсій на ключові природні об'єкти, визначені керівником та програмою практики, різні види спостережень тощо. У залежності від мети та завдань кожного розділу суспільно-географічної практики проводяться дослідження, що мають свою специфіку.

Камеральний етап. Після закінчення польового етапу студенти за даними польових щоденників та іншої польової документації практики складають та оформляють звіт з навчальної практики.

Розподіл годин за модулями навчальної практики наступний:

- 1) Навчальна практика з екскурсійної роботи (45 год.)
- 2) Комплексна географічна (дальня) практика (90 год.)

Програма обох розділів практики передбачає послідовне виконання трьох основних етапів – підготовчого, польового та камерального (післяпольового), згідно плану їх проведення.

Навчальна практика з екскурсійної роботи (45 год.)

Види робіт	Зміст робіт	Тривалість
Підготовчий етап	<p>Оглядова лекція з екскурсознавства. Відбір літератури і складання бібліографії. Складання схеми маршруту. Визначення джерел екскурсійного матеріалу. Відбір і вивчення екскурсійних об'єктів. Складання маршруту екскурсії. Об'їзд або обхід маршруту. Підготовка контрольного тексту екскурсії. Комплектування «портфеля екскурсовода». Визначення методичних прийомів проведення екскурсії. Визначення техніки ведення екскурсії. Складання технологічної карти екскурсії (методичної розробки.) Складання індивідуальних текстів.</p>	15 год.
Польовий етап	<p>Польовий етап передбачає виїзди (виходи) на маршрут екскурсії. Включає в себе: Об'їзд (обхід) маршруту Здача екскурсії керівникові. Затвердження екскурсії. Об'єктами екскурсійного маршруту можуть бути:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Центр м. Суми. 2. м. Тростянець 3. м. Путивль 4. м. Ромни 	15 год.
Камеральний етап	<p>1. Обробка матеріалів навчальної практики. 2. Оформлення результатів практики і складання екскурсійної документації. 3. Проведення підсумків навчальної практики та контролю знань, набутих під час її проведення.</p>	15 год.

Комплексна географічна (дальня) практика (90 год.)

Види робіт	Зміст робіт	Тривалість
Камеральний підготовчий період	<p>1. Ознайомлення з маршрутом і програмою практики. 131961504. Отримання обладнання і туристичного спорядження. 131961505. Інструктаж з техніки безпеки.</p>	8 год.
Виробничі екскурсії на об'єкти промисловості та енергетики	<p>131961506. Ознайомлення з технологічними процесами, зв'язками по сировині та готовій продукції. 131961507. Дослідження соціальних та екологічних аспектів функціонування підприємств.</p>	20 год.
Виробничі екскурсії на підприємства сільського та лісового господарства	<p>131961508. Ознайомлення із сівозмінами та іншими технологічними особливостями виробництва в рослинництві і тваринництві. 131961509. Дослідження ролі особистих підсобних господарств населення у валовому виробництві продуктів харчування.</p>	10 год.

	131961510. Оцінка показника лісистості території, дослідження вікового і породного складу лісових насаджень. 131961511. Дослідження демографічної ситуації в сільській місцевості.	
Виробничі екскурсії на об'єкти транспортного господарства	131961512. Спостереження за інтенсивністю руху на транспортних шляхах сполучення. 131961513. Оцінка пропускнув здатності транспортної інфраструктури. 131961514. Класифікація транспортних вузлів.	12 год.
Виробничі екскурсії на об'єкти рекреаційного господарства	131961515. Ознайомлення з природно-рекреаційними та історико-культурними ресурсами району досліджень. 131961516. Розрахунки рекреаційного навантаження на територію та екологічної стійкості природних комплексів. 131961517. Оцінка перспектив розвитку рекреаційного господарства.	10 год.
Польові дослідження форм розселення населення	131961518. Оцінка функціонально-галузевої структури поселень. 131961519. Візуальні та картографічні спостереження за способами «вписування» поселень в рельєф місцевості. 131961520. Соціологічне опитування з метою встановлення соціальної, мовної та конфесійної структур населення.	10 год.
Екскурсії на ключові природні ділянки (типів та унікальні ПТК, об'єкти природно-заповідного фонду)	131961521. Дослідження особливостей ґрунтового покриву, гідрологічної мережі та окремих мікрокліматичних особливостей ключових ділянок. 131961522. Побудова комплексного опису природи району досліджень. 131961523. Візуальні спостереження за проявами широтної зональності і вертикальної поясності в географічній оболонці. 131961524. Оцінка ступеню раціональності суспільно-природної взаємодії та екологічної ситуації в районі досліджень.	10 год.
Завершальний камеральний період	131961525. Остаточна обробка зібраного масиву даних. 131961526. Оформлення звіту. 131961527. Захист звіту. 131961528. Повернення обладнання і туристичного спорядження на кафедру.	10 год.

VI. ПІДВЕДЕННЯ ПІДСУМКІВ ПРАКТИКИ

Підсумки навчальної практики з географії підводяться керівниками практики. Документами, що свідчать про проходження навчальної практики студентом, є звіти, які повинні бути підготовлені за підсумками кожного модуля практики, оформлені належним чином і мати наступну орієнтовну структуру.

Вступ. Тут описується мета та завдання практики в цілому, місце та термін її проведення. Основна частина. де подається методика проведення досліджень, описується район дослідження, результати польових досліджень і спостережень, отримані під час проходження практики. Висновки, де студенти вказують те, чому навчилися під час практики, а також роблять свої

пропозиції щодо покращення організації польової практики. Додатки. До звіту за необхідності додаються польові щоденники (журнали спостережень), як свідчення безпосередньої участі в польовій практиці; фотографії об'єктів місцевості, де відбувалися практичні заняття, чи етапів проходження практики; схеми та карти, що не увійшли до тексту звіту, але можуть підкріпити його матеріал. Бажаним є постійне фотографування процесу практичних польових занять для створення фотозвіту, який може слугувати одним із елементів результуючої частини польових робіт.

Розподіл балів за модулями та видами діяльності

Нормами оцінювання роботи студентів під час проходження практики слугує шкала ECTS, згідно з якою робота студента оцінюється за наступними критеріями (у %):

№ з/п	Вид діяльності	% від кількості балів відведеної на кожен модуль
1.	Володіння методикою польових географічних досліджень	0-20
2.	Ведення щоденника та обробка зібраних даних	0-20
3.	Інтерпретація отриманих даних, оформлення звіту	0-20
4.	Захист основних положень звіту та оцінювання знань, отриманих під час проходження навчальної практики (усне складання або тестовий контроль)	0-40

Розподіл балів між основними розділами навчальної практики

навчальна практика з екскурсійної роботи	комплексна географічна (дальня) практика	Сума балів
30...50	30...50	60...100

Практика не може бути зарахованою, якщо з будь-якого її розділу студент не набрав мінімально необхідної кількості балів.

Критерії оцінювання результатів навчання

Бали	Критерії оцінювання навчальних досягнень студента
90-100	Студент виконав усі завдання практики, вміє користуватися спеціальними приладами і туристичним спорядженням та правильно застосовувати їх при різних видах географічних досліджень; вміє самостійно вести візуальні спостереження, виконувати польові вимірювання, вести записи у польовому щоденнику; проводить науково-обґрунтовані камеральні обробки емпіричних результатів; володіє методами геодемографічних, транспортно-географічних та інших регіональних досліджень; вміє фіксувати природні і антропогенні процеси та їх вплив на ПТК. Вчасно надав відповідно оформлений звіт та під час захисту результатів практики продемонстрував вільне володіння матеріалом, дав відповіді на всі поставлені питання.

82-89	Студент виконав завдання практики, однак за окремими позиціями не в повному обсязі, вмiє самостiйно вести вiзуальнi спостереження, виконувати польовi вимiрювання, вести записи у польовому щоденнику, але при науковому обґрунтуванні камеральної обробки емпіричних результатів допускає незначні неточності; студент володіє матеріалом і відповідає на більшість запитань під час захисту результатів практики.
74-81	Студент виконав завдання практики, але не в повному обсязі, однак вмiє самостiйно вести вiзуальнi спостереження, виконувати польовi вимiрювання, вести записи у польовому щоденнику, але при науковому обґрунтуванні камеральної обробки емпіричних результатів допускає помилки; студент вчасно представив звітну документацію, щоденник і звіт, що свідчать про достатній рівень виконання завдань навчальної практики; студент орієнтується в матеріалі і відповідає на запитання під час захисту результатів практики.
64-73	Студент виконав не всі завдання практики, однак вмiє самостiйно вести вiзуальнi спостереження, виконувати польовi вимiрювання, вести записи у польовому щоденнику, але при науковому обґрунтуванні камеральної обробки емпіричних результатів допускає помилки; студент не вчасно представив звітну документацію, однак щоденник і звіт свідчать про середній рівень виконання завдань навчальної практики; студент орієнтується в матеріалі і частково відповідає на запитання під час захисту результатів практики.
60-63	Студент лише частково виконав завдання практики, частково вмiє вести вiзуальнi спостереження, виконує польовi вимiрювання лише з допомогою, при науковому обґрунтуванні камеральної обробки емпіричних результатів допускає грубі помилки; студент вчасно представив звітну документацію, однак щоденник оформлений з помилками, звіт свідчать про низький рівень виконання завдань навчальної практики; студент достатньо орієнтується в матеріалі, але відповідає лише на деякі запитання під час захисту результатів практики.
35-59	Студент фактично не виконав завдання практики без поважних причин або виявив недисциплінованість, звітна документація представлена в неповному обсязі; студент слабо або зовсім не орієнтується в матеріалі і не відповідає на запитання під час захисту результатів практики.
1-34	Студент не був присутній на практиці, звітна документація відсутня або не відповідає вимогам, студент слабо або зовсім не орієнтується в матеріалі і не відповідає на запитання під час захисту результатів практики.

Засоби діагностики результатів навчання

Засобами діагностики та формами оцінювання є: захист звіту (фронтальне або індивідуальне опитування, тестування), залік.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою
		для іспиту, заліку, курсового проекту (роботи), практики
90-100	A	відмінно
82-89	B	добре
74-81	C	
64-73	D	
60-63	E	задовільно
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання

1-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
------	---	--

VII. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна:

1. Король О. Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі. Навчально-методичний посібник. Чернівці: Чернівецький національний університет, 2016. 144 с.
https://tourlib.net/books_ukr/korol-ekskurs.htm
2. Корнус А. О. Навчальна практика з географічних дисциплін : навч.-метод. посіб. / А. О. Корнус, О. Г. Корнус, С. І. Сюткін, О. С. Данильченко; за загальною ред. А. О. Корнуса. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2018. 100 с.
<http://repository.sspu.sumy.ua/handle/123456789/5715>
3. Купач Т.Г., Дем'яненко С.О. Польові природничо-географічні дослідження територій: навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки «географія» та «освіта». К., 2017. 80 с.
http://www.geo.univ.kiev.ua/images/doc_file/navch_lit/Kaniv_book.pdf
4. Методологія наукових досліджень у ґрунтознавстві. Методичні вказівки / Укл. Тихоненко Д.Г., Новосад К.Б., Гавва Д.В., Резнік С.В. Харків, 2017. 26 с.
https://knau.kharkov.ua/uploads/passport/agro/asp/10_%D0%9C%D0%97_%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F_%D0%BD%D0%B0%D1%83%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%85_%D0%B4%D0%BE%D1%81%D0%BB%D1%96%D0%B4%D0%B6%D0%B5%D0%BD%D1%8C_%D1%83_%D2%91%D1%80%D1%83%D0%BD%D1%82%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D1%96.pdf
5. Полякова Н.О. Навчальна туристична топографо-краєзнавча практика (навчально-методичний посібник для студентів спеціальності туризм КНУ імені Тараса Шевченка). К.: Фітосоціоцентр, 2017. 32 с.
http://www.geo.univ.kiev.ua/images/doc_file/navch_lit/Poliakova_Metodichka.pdf

Додаткова:

1. Білецький М. І. Методичні рекомендації до проходження економіко-географічного розділу навчальної комплексної фізико-економіко-географічної практики студентів географічного факультету : навч. посібник / М. І. Білецький, І. В. Ванда, Л. І. Котик. Львів : ЛНУ імені І. Франка, 2015. 62 с.
http://old.geography.lnu.edu.ua/Stud/Praktyky/ekon_rozdil.pdf
2. Байрак Г. Методи геоморфологічних досліджень : навч. посібник / Галина Байрак. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 292 с.
https://geography.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/09/bayrak_metody_geom.pdf
3. Екскурсознавство з основами музеєзнавства: методичні вказівки для виконання практичних та самостійних робіт / укладач О. Г. Корнус. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2020. 24 с.
<https://repository.sspu.edu.ua/bitstream/123456789/9428/1/%D0%9C%D0%B5%D1%82%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0%20%D0%9A%D0%BE%D1%80%D0%BD%D1%83%D1%81%20%D0%B5%D0%BA%D1%81%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D0%BE%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.pdf>
4. Методичні рекомендації для проходження виробничої практики студентами спеціальності «Географія»/ Упоряд. Маковецька Л.О. Луцьк 2015. 39 с.
https://eenu.edu.ua/sites/default/files/Files/nova_vir_pr.pdf
5. [Методичні вказівки для проходження навчальної та виробничої практики \(для студентів денної і заочної форм навчання напряму підготовки 6.080101 – Геодезія, картографія та](#)

землеустрій) / Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова; укладачі С. А. Отечко, К. А. Мамонов, Т. В. Анопрієнко. – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. – 26 с.

Інформаційні ресурси:

1. Український гідрометеорологічний центр: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://meteo.gov.ua/>
2. Туристичні маршрути: Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://guide.karpaty.ua/ru/categories/marshruty>
3. Марковані маршрути – <https://www.karpaty.info/ua/info/useful/routes/>
4. Департамент захисту довкілля та енергетики Сумської обласної державної адміністрації: Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.pek.sm.gov.ua/index.php/uk/>
5. Офіційний веб-сайт Урядовий портал [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua>

VIII. ІНСТРУМЕНТИ, ОБЛАДНАННЯ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, ВИКОРИСТАННЯ ЯКИХ ПЕРЕДБАЧАЄ НАВЧАЛЬНА ПРАКТИКА

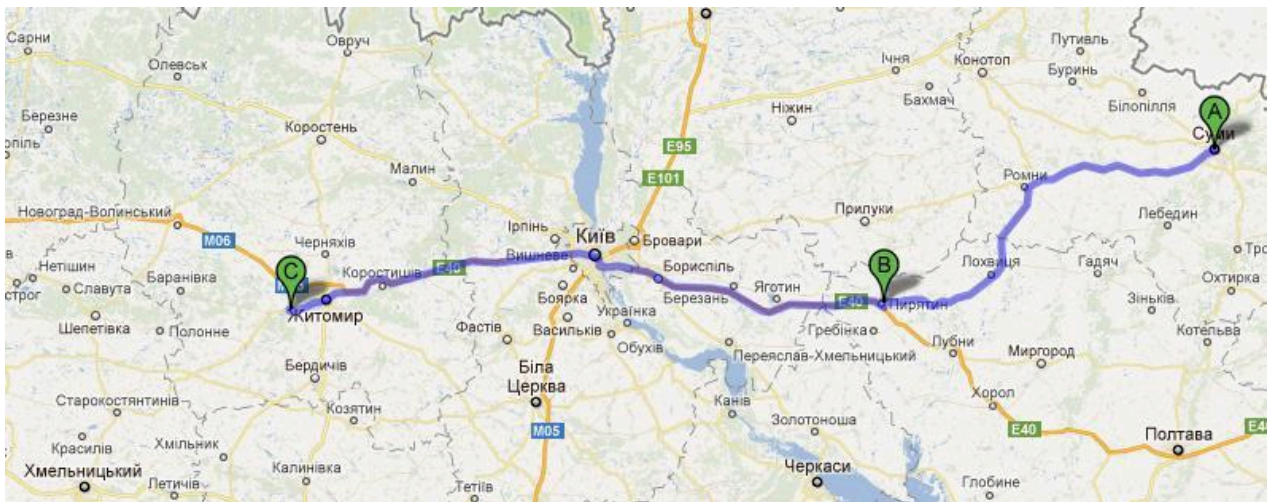
1. Мультимедійне обладнання (ноутбук, проектор).
2. Географічні атласи, карти (топографічні та інші карти Сумської та інших областей України).
3. Компас, курвіметр, геологічний молоток, аспіраційний психрометр, анемометр, барометр-анероїд, водний термометр, лінійки, олівці, біноклі; намети, спальні мішки, рюкзаки, сокира, лопата.

Подільсько-Карпатський маршрут

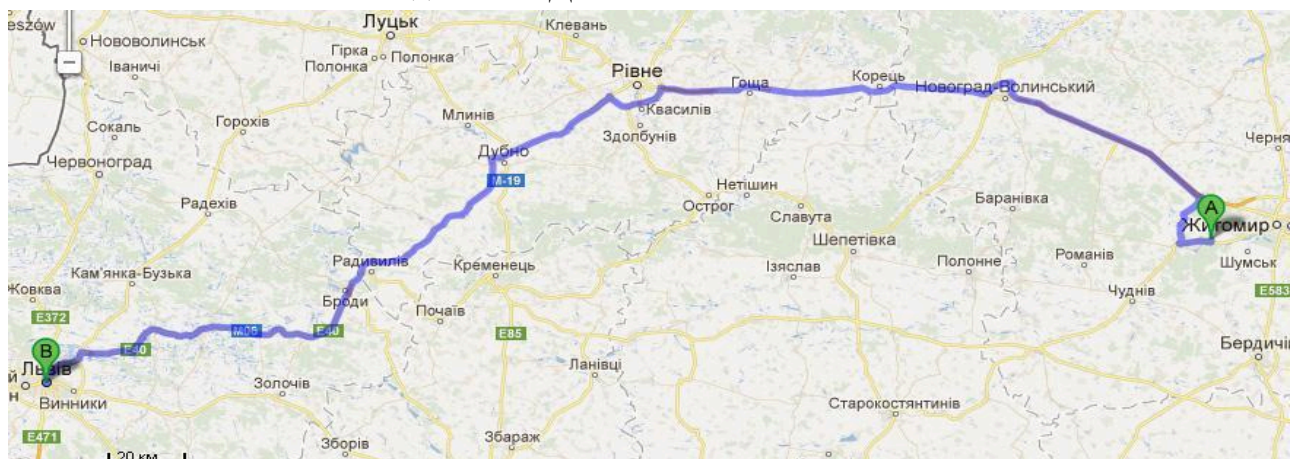
День	Маршрут за день	Відстань, км	Приблизний час у дорозі
1	Суми – Київ – Житомир – Дениші	527	7 год. 29 хв.
2-3	Дениші – Львів	404	5 год. 02 хв.
4	Львів – Бубнище	110	1 год. 33 хв.
5	Бубнище – Синевир	114	1 год. 57 хв.
6	Синевир – Ділове	138	2 год. 18 хв.
7-8	Ділове – Ворохта	78	1 год. 14 хв.
9	Ворохта – Нирків	140	2 год. 16 хв.
10	Нирків – Кам'янець-Под. – Маків	114	2 год. 17 хв.
11	Маків – Трушки	350	4 год. 50 хв.
12	Трушки – Біла Церква – Суми	430	5 год. 59 хв.
Всього:		2405	

СХЕМА МАРШРУТУ

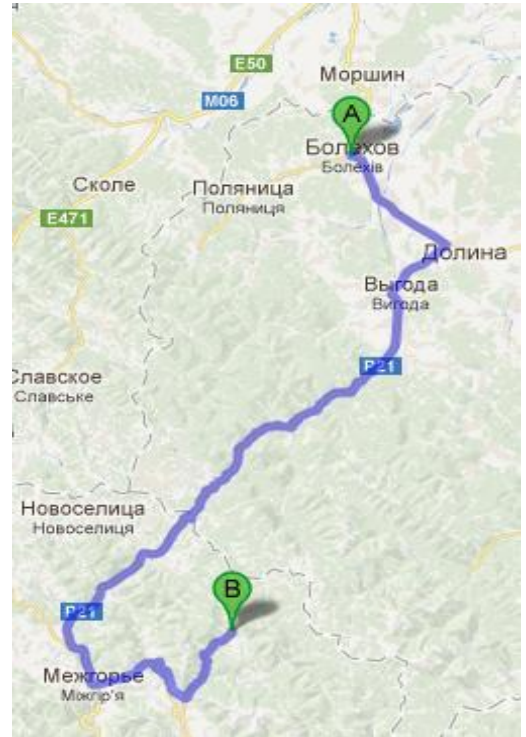
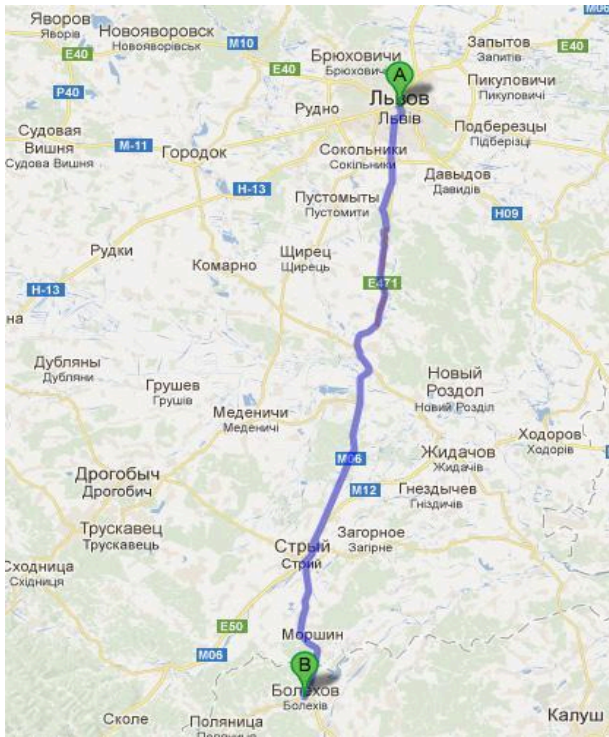
1-й день   Суми – Київ – Житомир – Дениші   527 км

2-й день   Дениші – Львів   404 км

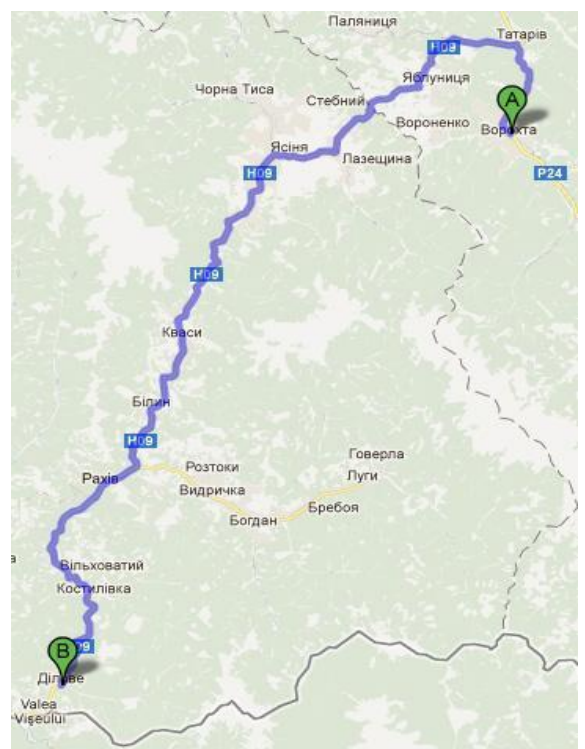
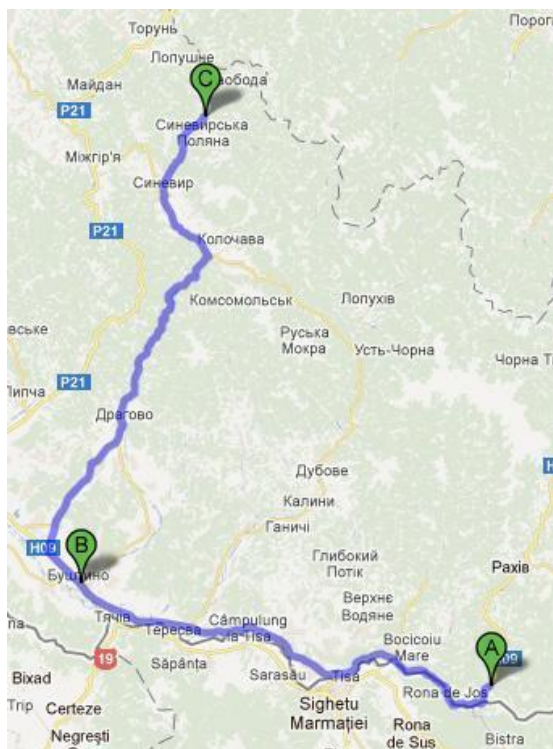

3-й день – пішохідна оглядова та інші (у т.ч. виробничі) екскурсії у Львові.
 4-й день. Львів – Бубнище 108 км;
 5-й день Бубнище – Синевир 114 км

6-й день Синевир – Ділове 138 км

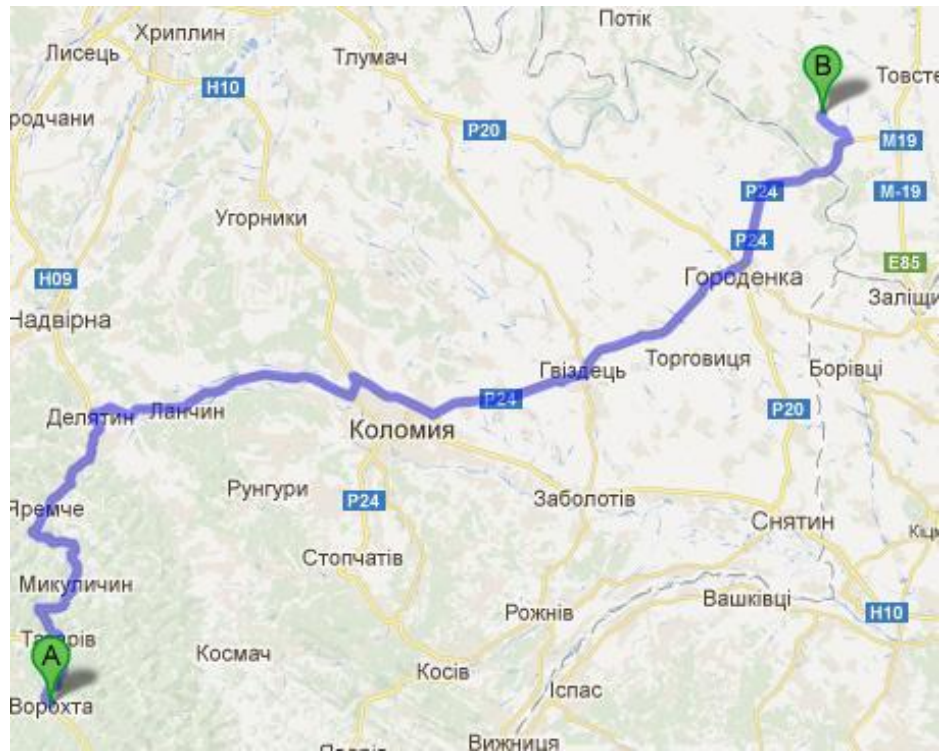
7-й день. Ділове – Ворохта 78 км

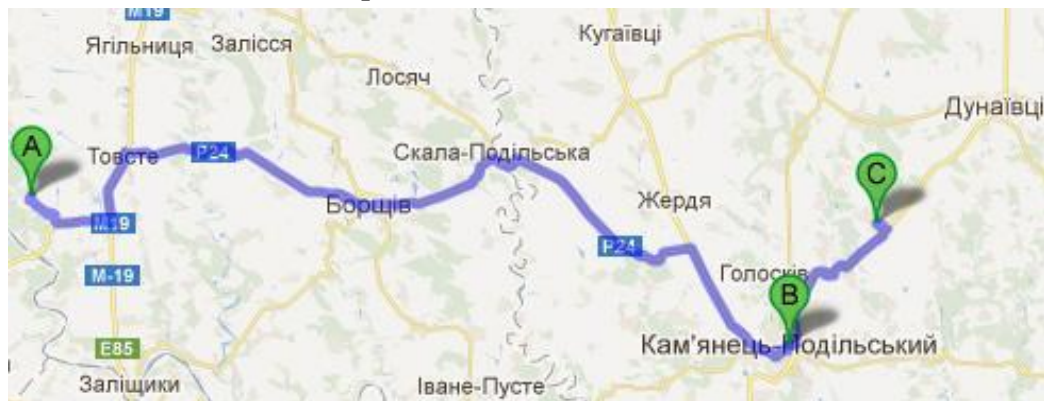

8-й день – сходження на г Говерла.

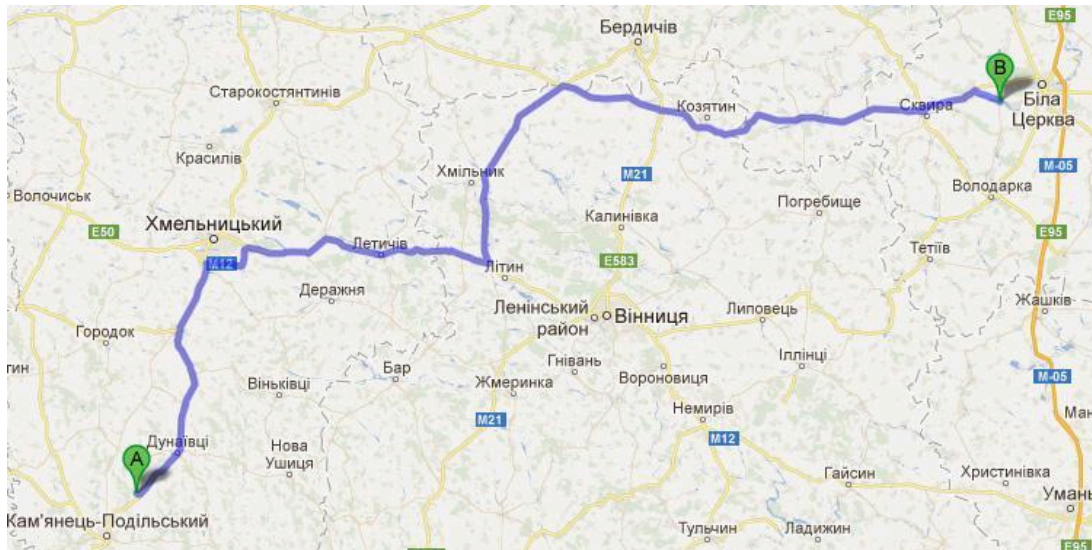
9-й день Ворохта – Нирків 140 км

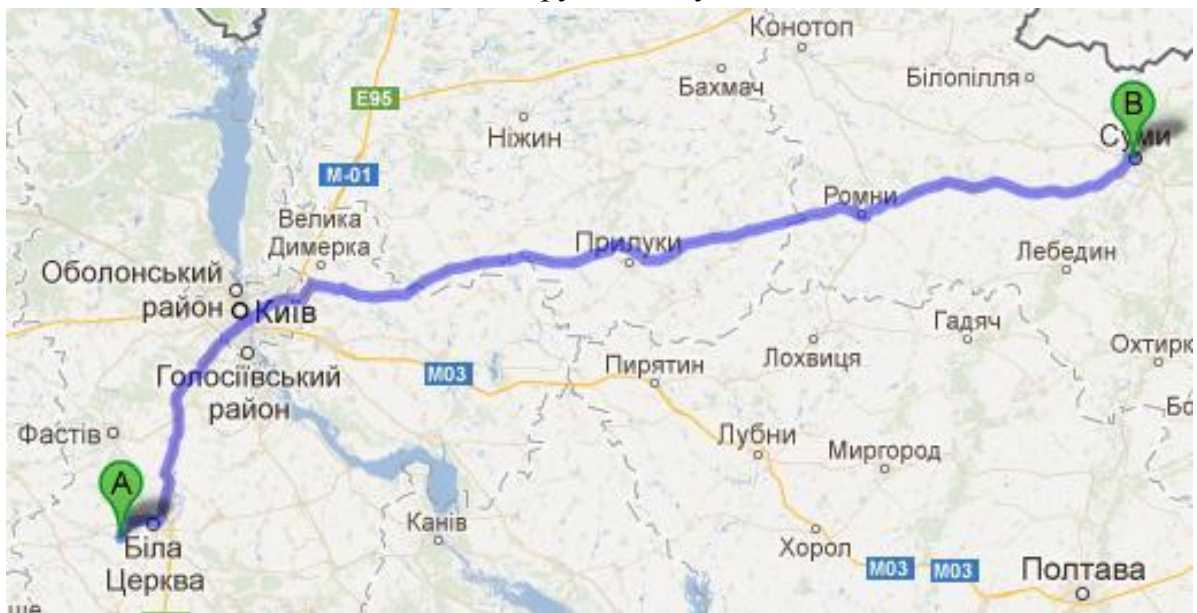
10-й день Нирків – Кам'янець-Подільський 114 км

11-й день Кам'янець-Подільський – Трушки 350 км

12-й день Трушки – Суми 430 км

Карпатський маршрут

День 1-2. Проїзд м. Суми - селище Ворохта Івано-Франківської області. Заселення на туристичну базу.

День 3. Виїзд с. Ворохта - с. Ділове. Огляд географічного центру Європи. Експерсія та ознайомлення з сакральними пам'ятками Ділового (Петропавлівська церква, храм святих апостолів Петра і Павла, храм Різдва Пресвятої Богородиці та Успенський храм). Проведення польових географічних досліджень. Огляд експозицій музею екології гір та історії природокористування в Українських Карпатах, створеного на базі Карпатського біосферного заповідника.

День 4. Виїзд с. Ворохта - турбаза Заросляк. Підйом на г. Говерла. Проведення польових досліджень: спостереження за висотною поясною та змінами ландшафтів; гідрологічні дослідження.

День 5. Виїзд с. Ворохта - с. Кваси Рахівського району Закарпатської області. Польові географічні дослідження: вивчення фізико-хімічних властивостей джерел мінеральної води (по типу "Арзні" і "Єсентуки"), гідро-морфологічних характеристик водоспаду

Труфанець. Дослідження крафтового виробництва (Еко-ферма "Розенталь"). Екскурсія броварнею «Ципа».

День 6. Виїзд с. Ворохта - м. Яремче Івано-Франківської області. Польові географічні дослідження: долини та русла р. Прут, знайомство із зразками народного мистецтва. Проходження оглядового маршруту "Стежка Довбуша".

День 7. Виселення з бази. Виїзд с. Ворохта - м. Суми.